

НЕСКРШЛИВОТО СРЦЕ НА ОЛИВА ДЕНАРО

ПРЕВОД: ИСКРА ДИМКОВСКА

ВИОЛА АРДОНЕ

Прв дел

1960

1.

Жената е стомна: кој ќе ја скрши си ја зема, вели мајка ми.

Ќе бев посреќна да се родев момче како Козимо, ама никој не ме праша за мислење кога ме правеле. Во стомакот бевме обајцата и бевме исти, арно ама потоа излеговме различни: јас со розова кошулка, тој со сина, јас со кукла од партали, тој со дрвен меч, јас со цветно здолниште, тој со панталони со пруги. На девет години тој знаеше да свирка, со и без прсти, а јас знаев да врзувам опавче, и горно и долно. Сега имаме речиси петнаесет – тој е десет сантиметри повисок од мене и смее да прави многу повеќе работи: да шета по селото дење и ноќе, да носи кратки панталони, а на празник и долги, да зборува со женски и со машки на секоја возраст, во недела да пие вино помешано со вода, да пцуе, да плука и, кога е топло, да трча до плажата и да се капе во морето по кратки гаќи. А, јас сакам да се капам во море.

Мајка ми, од нас двајцата, го претпочита Козимино затоа што има светла кожа и коса, како татко ми, а јас сум црна како гавран. Тој не е стомна. Не се крши. А, ако се скрши, може да се поправи.

На училиште јас отсекогаш бев одлична, додека пак Козимино не беше по учењето. На мајка ми тоа не ѝ прече-ше многу и му рече дека треба да ги заврати ракавите и да најде добра работа за да не заврши како татко ми.

Го гледав во бавчата, наведнат врз домотите: не ми се чинеше дека завршил, зашто тој, напротив, сакаше постојано да се зафаќа со нови работи од почеток. Како оној пат кога со парите од продажбата на полжавите што ги собравме по поројните дождови ги купи кокошките. Рече дека можам јас да одлучам за имињата, а јас сакам бои: Розе, Синка, Зеленка, Виолета, Црнка... Потоа посака да им направиме кокошарник со дрвени летви и јас му ги подавав клинците, па корито за просото и јас му ја подавав пилата. Кога сè беше готово, го прашав: – Тато, да го обоеме жолт?

Се вмеша мајка ми. – Гајле им е на кокошкине дали било црно или жолто! Џабе трошокот.

– Посреќни ќе бидат ако е жолт – реков – а, ако се посреќни, повеќе ќе несат.

– Стварно? Така ти шепнаа? – праша мајка ми. Потоа се сврте и влезе во куќата мрморекси на својот мајчин козентински¹, кој се разликува од сицилијанскиот. Зборува на него секогаш кога ѝ се истенчени нервите, за да не ја разбереме ние останатите, и се жали дека дошла да живее овде на Југ.

Татко ми ја зеде четката, ја потопи во жолтата боја, ја извади и бојата капеше во кофата како маткани јајца подготвени за пржење, ми се чинеше дури дека можам да го почувствувам мирисот. А јас сакам пржени јајца.

Заедно го боевме кокошарникот и со секоја нова четка бојата сјаеше на сонцето.

– Салво Денаро, тврдоглав си како магаре: каков татко, таква ќерка – рече мајка ми кога се врати во дворот. Секојпат кога беше лута го викаше со име и презиме, како 1 Дијалект што се зборува во Козенца, Калабрија, Јужна Италија. (Оваа и сите други забелешки во книгата се од преведувачката.)

да е учителка. – Еднаш да ме послушаше. А, ти, си нашла кое здолниште да го облечеш за работа, не дај Боже да се извалка! Оди да се пресоблечеш и немој случајно да си се извалкала – ми нареди грабнувајќи ми ја четката од раката. – Ти родив машко дете – додаде свртувајќи се кон татко ми и викна по брат ми. Козимино излезе во двориштето и почна безволно да бојадисува, арно ама по десет минути го забеле раката и му ја здувна. Јас во меѓувреме ја бев облекла работната кошула, па продолжив да работам со татко ми сè до вечерта, кога кокошките задоволно влегоа да спијат во својата жолта куќичка.

Утрината најдовме една пцовисана: Синка. Од смрдена од бојата, вресна мајка ми на калабриски. Од птичји грип, ми шепна татко ми. Не знаев кому да верувам: таа зборува, ли зборува, и постојано ми ги реди сите правила, затоа лесно е да не се послуша. Татко ми, пак, често премолчува, па никогаш не можам да разберам што треба да направам за да ме сака.

Како и да било, ја закопавме кокошката зад бавчата. Татко ми со показалецот и со средниот прст исцрта крст во воздухот пред себе. – Нека ти е лесна земјата – рече и си влеговме внатре. И на живинчињата им е тежок животот, си помислив.

2.

Оттогаш не ми беше дозволено да бојадисувам со татко ми. Мајка ми вели дека тој е виновен што месечницата сè уште не ми дошла, зашто ме воспитувал како машко. Јас, пак, месечницата не ја сакам, ја видов еднаш и се уплашив. Едно утро, по појадокот, влегов во бањата и во еден леѓен видов купче крпи извалкани со црвено што пливаа во вода со боја на 'рѓа. Ми личеа на мало пцовисано живинче. Влезе мајка ми: – Што гледаш, мори? – Се оддалечив од кадата без да ѝ одговорам. – Месечницата – ми разјасни, па ја истри валканата вода и ги истри алиштата со сапунот сè дур не обелија. – Ке ти дојде и тебе – рече, а јас почнав да се молам никогаш да не ми дојде.

Правилата на месечницата се: оди со наведната глава, право дома и не излегувај од куќата. Арно ама сè додека не ми е дојдена, можам да работам во бавчата, да одам на пазар да ги продавам зачините, жабите или полжавите со татко ми, да фрлам камења со чатал по машките секојпат кога го задеваат другар ми Саро, кој накривнува на едната нога, да трчам по главната улица со Козимино и да се враќам дома сета испотена и со црни коленици. На сите мои другарки им дојде месечницата. Оттогаш носат подолги здолништа, имаат мозолчиња на лицата и им

се забележуваат градите под кошулите. На Крочифиса ѝ пораснаа и мали мустачиња, па машките ја завикаа Разбојникот Мусолино². Но, нејзе не ѝ гајле, шета наоколу со страдалнички израз и со рацете на стомакот како да е бремена и на сите пријателки што ќе ги сретне им вели: – Јас добив, а ти? – мислиш добила награда.

Машките не добиваат месечница. Тие не се како нас, растат малку по малку, не одеднаш.

По часовите, моите другарки секогаш ги чека некој роднина да ги допрати до дома, а до вчера се враќаа сами. Кога се разминуваат со машките на улица, гледаат долу, иако многу добро знаат дека овие се сверт токму на она место каде што копчињата ја затегнуваат кошулата – па затоа погледот им е сведнат, ама грбот исправен, толку исправен што мислиш копчињата ќе се скинат. Личат на кокошките на татко ми. Наперчени кокошки.

Сестра ми е четири години постара од мене и и таа одеше наперчена пред да се омажи. Има светол тен и светла коса како татко ми и кога ќе излезеше на корзото сите машини ја гледаа: колку повеќе ја гледаа, толку повеќе се перчеше, колку повеќе се перчеше, толку повеќе ја гледаа. Знам, зашто јас морав да ја вардам. Брат ми Козимино постојано некаде заталкуваше. Името ѝ е Фортуната³, ама повеќе не е среќна. Излези денес, излези утре, ја кренала главата и оп, бебе во стомакот. Се откри дека било на Џеронимо Мушако, внукот на градоначалникот. Дознав по вечерата, кога таа, мајка ми и татко ми седнаа да шушкаат. Арно ама, не беше тајна, зашто знаеше цела Марторана.

Татко му на Џеронимо Мушако не даваше син му да ја земе зашто ние сме сиромаси, сестра ми Фортуната плачеше, мајка ми удираше со тупаници по масата и колнеше по калабриски.

– Не дај Боже да останеш обесчестена – офкаше. Татко ми молчеше. Јас го сакам молкот.

² По истоимениот филм од 1950 година.

³ Името Фортуната значи среќна, среќница.

– Со пушка треба да појдеш да зборнеш со Мушако, со пушка! – настојуваше мајка ми.

Тој си ја нали чашата со вода, ја испи пополека, си ја забриша устата со салфетата, стана од масата и рече: – Не го бендисувам – и се врати да работи во бавчата. Оттогаш никој не прозбори цел месец, освен брат ми, кој беше младич и не се заморуваше многу со какви било мисли.

Бев убедена дека јас сум виновна зашто едно попладне место да ја вардам Fortunата, отидов кај Саро да јадам шпагети со сардини, деликатес што мајка му Нардина го подготвуваше специјално за мене. Јас сакам деликатеси. Сигурно тогаш оној начекал прилика да ѝ го стави бебето во стомакот.

Едно утро мајка ми излезе од дома дотерана и се врати дури вечерта. Следното утро Fortunата стана рано и почна да плете со бел конец две чевличиња. Татко ми ја гледаше. – Среќна си што ќе го земеш тоа момче? – ја праша. Таа кимна со главата и го повлече конечот од макаратата. По два месеци направија свадба и оттогаш ја имам целата соба за мене.

Правилата на венчавката се: облечи бел фустан, изоди во црквата сè до свештеникот и речи да. За време на свечениот ручек, госпоѓа Шибета, која живее во една убава куќа каде што со мајка ми еднаш во годината одиме да ги влачине душеците и нешто да подзашиеме, на сите присутни им раскажуваше дека татко му на Џеронимо Мушако најпосле се согласил зашто така му порачала некоја негова братучетка, бароницата Карери, која, пак, била прозвана од парохот, дон Игнацио, на барање на Нелина, негова та помошничка, која ја крштеваше Fortunата, а која мајка ми ја убедила да го стори тоа оној ден кога излезе од дома уште рано рано.

Fortunата се правеше дека не ги слуша муабетите, арно ама не беше истата: веќе не се перчеше и венчалниот фустан се чинеше дека ќе се распука, но не поради градите, туку поради убавата зрела лубеница што ѝ се насираше под него. По свадбата појде да живее кај Мушако.

Три месеци не ја видовме. Потоа, еден ден, дошла кај Нелина во сакристијата, без лубеницата и со подуено лице. Бебето веќе го немало, а рацете и лицето ѝ биле прекриени со модринки, рекла дека паднала по скали. Помошничката тогаш ѝ раскажала на бароницата, која се пожалила кај братучедот, а овој го прекорил синот повеќе да внимава на жена си. Фортуната се врати во својот дом, облече црнина и оттогаш не ја соблече. Ниту прима посети ниту излегува, ете така барем не ризикува повторно да падне. Џеронимо, пак, шета по цели денови, и сам и во друштво, како да е и понатаму ерген. Кога поминува по улицата ги гледа сите млади девојки како да сака и ним да им стави по едно бебе во стомакот.

3.

Мене никој не ме чека по часовите. Уште една од моите другарки си оди сама, Лилјана, но таа е поинаква, зашто татко ѝ, господин Кало, е комунист. Госпоѓа Фина, жена му, оди на работа како да е машко, но нему не му е грижа што народот го зборува дека не бил кадарен да го издржува семејството.

Кало има брада и очила, се прави важен дека е многу учен, ама не е злато сè што сјае, вели мајка ми, тој ни трета средно нема завршено, јас да ти кажам. Многу сака да им зборува на луѓето и секој втор четврток во месецот собира луѓе во една барака за мрежи во Долна Марторана, близу до морето, за да разговараат за проблемите во селото, божем ќе ги решат. Кучињата лаат, карванот си врви, вели мајка ми. Сакаш да месиш зборови: од нив леб не бидува.

Лилјана има само корист од комунизмот на татко си: може да излегува без придружба, да носи панталони како машките, да чита фоторомани и списанија со рубрика за љубовни совети и со фотографии од познати глумци. Јас никогаш не сум гледала филм зашто мајка ми вели дека од нив се добиваат мушички во главата, па морам да се задоволам со постерите од филмовите залепени по улиците и со прекопирање на лицата во тетратката, ама тоа скришум. Лилјана им се обраќа со ти на машките и јас не смеам да се дружам со неа зашто не е честита, но ние

две сме единствените без придружба и по часовите дел од патот го одиме заедно. Во почетокот јас не зборував ништо, потоа еднаш ми покажа списание со фотографија од убавецот Антонио, тој од филмот. Ја прашав дали може да го разгледам, зашто секојпат кога ќе го видев убавецот Антонио, во стомакот ми леткаа пеперутки, не требаше да ја прашам двапати, дури и ми го подари и ми рече: убавите работи се делат, така вели комунизмот. Го сакам комунизмот.

Го пикнав списанието под кошулката и откако стасав дома го ставив зад летвичката под креветот, каде претходно бев скрила кутиче со карминот што го најдов во училишниот тоалет и тетратката со портретите на божествата од светот на филмот нацртани со молив.

Во основно училиште јас и Лилјана ѝ бевме миленички на учителката Розарија: таа беше шампионка во делење, а јас победував во граматика. Учителката на најдобрите ученици им ставаше ѕвездички на белите унечки. Правилата за ѕвездичките беа: читај течно, пишувај без да го валкаш листот и сметај напамет, без прсти. Јас и Лилјана бевме изедначени, арно ама таа знаеше и некои зборови за политика што ги чула од татко си Кало, па се вообразуваше. Решив и јас да се специјализирам: учителката имаше донесено нејзини книги и ги имаше наредено на шкафчето на крајот од училницата за да ги читаме секојпат кога ќе посакаме. Страниците им беа бели и толку мазни што лизгаа низ прстите, имаа слики во боја и едночудо животни што размислуваа како луѓе. Јас не сакам животни што зборуваат зашто убавината на живинчињата е што молчат, како татко ми.

Го сакам речникот: во него имаше толку многу непознати зборови што служат за да се искажат сите мисли што човек ги има во главата, а не може да ги објасни. Едно утро ја бев заборавила дома тетратката по математика, па станав: – Учителке, многу се извинувам, *изумив* да ја понесам тетратката – ѝ реков за да употребам нов збор. Таа место да ме прекори, ми стави уште една ѕвездичка. Рече

дека културата ќе нè спаси и со неа далеку ќе стигнеме. Јас не сакав никаде да одам, едноставно ми се допаѓаше како звучи зборот.

Кога учителката Розарија на крајот на четврто одделение си замина, книгите со сликите беа ставени во кутија и однесени. Исчезна и речникот, со сите зборови во него. За среќа имав препишано многу од нив во тетратката и можев да ги изложувам секојпат кога ќе посакам. Луѓето што ме слушаа ме гледаа со страхопочит, како да сум над нив. Мајка ми не: кога ме праша каков е новиот учител што дојде на местото на Розарија, одговорив: – Неверојатно здодевен.

Добив шлаканица и прекор на калабриски: – Женско дете, а со такви погани зборови во устата, Бог да нè чува!

4.

Новиот учител беше стар, се викаше Шало и секое утро доаѓаше со автобус од градот. Беше пред пензија и поради тоа се вратил овде, на Сицилија откако долги години учителствувал во Рим, на континентот. Ни раскажуваше дека ручал, ни помалку ни повеќе, туку лично со Министерот за образовани и бидејќи го повторуваше тоа најмалку еднаш во денот, го завикавме господин *Министек*.

Часовите на Министек беа различни од оние на Розарија. Првиот ден од излитената кожна чанта извади книжуле со сиви страници.

– Пишувајте, девојчиња – и почна да ни диктира песничка со наслов *Збоѓум, бела унечке*. Ја напишал некој негов пријател и нему толку многу му се допаднала што решил да нè натера да ја научиме наизуст за годишниот испит.

Каков тажен ден, о драга моја,

над мене се сви

ме напушташ ти!

Не го чувствуваш зар

стегањето на кутрото срце мое

што умира.

Наведнати врз клупите ги пишувавме стиховите од песната во тетратките. Зборуваше белата унечка: жалеше што се разделува од девојчето што тргнува во шесто одделение и што ќе ја замени со црна. Пред да се разделат, ја советуваше:

Јас треперам, девојченце
опака доба те чека!

Јас не сакам совети. Ме потсетуваат на приказните со животни што зборуваат. Министек се накашла и продолжи да ни диктира, гледајќи нè една по една во очи, како да сака во последен миг да нè предупреди за опасноста што нè демне сите.

Остани доблесна;
не буцкај гласишта
не давај се
на друшки лоши
и фрли ги
лошите списанија:
за што ќе ти е, кажи ми, уката
ако девственоста си ја изгубила?

– Учителе, ‘ука’ со у? – праша Розалина од последната клупа. Јас и Лилјана вчасено се погледнавме од едниот до другиот крај на училницата. – А ‘девственос’? – праша повторно Розалина.

– Не грижи се, Розалина, ти никогаш нема да ја загубиш *девственоста* поради *уката* – ми излета гласно. Сите во одделението се насмеаја, министекот престана со

диктирање и дојде до мојата клупа. Пред да рече што било, се обидов да го одоброволам. – Учителе, се извинувам поради мојата духовита досетка.

– За да станете добра девојка – рече тој – не Ви се доволни тие два-три збора што сте ги научиле. Би можел да ги научи и мојот папагал, ако му ги повторувам. Ова е последица од лоши наравоученија – додаде свртувајќи го погледот кон празните полица на кои стоеја книгите на учителката Розарија и продолжи да диктира.

Учи сериозно,

остави ги настрана криминалистичките романчиња,
стриповите... не барај игранки во книгите...

Откако го завршив петтото одделение, белата унечка се претвори во крпи за прашина за неколкуте парчиња сребрен прибор што мајка ми си ги беше донела од Калабрија. Кога ќе ги видов пред себе еднаш во неделата ми се чинеше дека одново го слушам гласот на стариот учител: „Остани доблесна; не буцкај гласишта, не давај се...“

Тоа лето мајка ми ми ги измери рамената, струкот и колковите и почна да ја сече црната ткаенина за да ми сошије нова унечка. Кога заврши, ме натера да ја облечам, клекна на колена и ми рече да се вртам во круг за да провери дали работ е рамен, потоа стана и со палецот и со показалецот ме фати за брадата. – Совршено ти го скроив. Потруди се да не го извалкаш.

Унечката ја носев сите три години, зашто многу внимавав на неа, а и зашто ми ја беше направила поголемка.

По завршниот испит прашав дали ќе може да продолжам со училиштето, но таа одмавна со главата.

– Што ќе ја правиме, научничка? – му рече на татко ми. Тој не одговори и излезе во бавчата. По една седмица ѝ покажа лист хартија со неговиот потпис со големи и искривени букви: ме запишал на Педагошкиот институт.

– Твојана најстара ќерка не остана обесчестена само благодарение на мене – се развика таа.

– За четири години – одговори татко ми – со дипломата ќе може да работи како учителка и да биде независна.

– Независна од кого? – рече таа набрзина.

– Од семејството, од мажот... – ѝ објасни тој.

– А, како ќе најде маж, ако продолжи со носот во книгине? – му одврати таа.

Татко ми замолчи и излезе да ги нахрани кокошките. Таа тргна по него викајќи на калабриски. – Каков маж е тој што не знае да си ги гледа жените!? Ни пушка не помага. Овца! Овца си!

Потоа разбравме дека и госпоѓа Шибета ја запишала најмалата ќерка, Мена, и мајка ми следниот ден го распара работ на унечката, ја израмни ткаенината што ја беше мушнала под работ и одново го заши. Додека гледав како парчето ткаенина сирка скриено во сега распараниот раб си помислив дека можеби уште од почетокот имала намера да ми дозволи да продолжам. Или можеби едноставно е далекувида.